

МАИШИЙ ТУРМУШДА СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАРНИНГ ПРОФИЛАКТИКАСИ

Аяпова Зухра Конысбаевна

*Ўзбекистон Республикаси Судьялар Олий Кенгаши хузуридаги Судьялар Олий
мактаби жиноят ҳукуки ихтисослиги тингловчиси.*

Аннотация: *Маиший турмушда содир этиладиган жиноятлар жамият хавфсизлиги ва аҳоли фаровонлигига жиддий таҳдид солувчи муаммолардан бири ҳисобланади. Ушбу мақолада маиший жиноятларнинг келиб чиқиш сабаблари, уларни олдини олишга қаратилган ҳуқуқий механизмлар ва профилактика чоратадбирлари таҳлил қилинади. Шунингдек, профилактиканинг самарадорлигини ошириш мақсадида қонунчиликни такомиллаштириш, ижтимоий дастурлар ҳамда ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар фаолиятининг ўрни кўриб чиқилади. Тадқиқот натижалари маиший жиноятларнинг олдини олишда комплекс ёндашувнинг муҳимлигини кўрсатади ҳамда амалдаги чораларни такомиллаштириш бўйича таклифлар берилади.*

Калит сўзлар: *Профилактика, ҳуқуқбузарлик, зўравонлик, 2020 йил 4 январь кундаги 3-сон қарори, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”, “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”.*

КИРИШ

Маиший турмуш доирасида ҳуқуқбузарлик содир этган шахснинг ички руҳий дунёқарашили, унинг моддий, маънавий, иқтисодий ва турмуш жараёнидаги эҳтиёжларини, эмоционал иродавий даражасини, ғайриижтимоий хусусиятларини ўрганишга алоҳида эътибор қаратиш ва бу турдаги жиноятларнинг келиб чиқиш сабабларини таҳлил қилиш лозим.

Сабаби, маиший турмуш соҳасида содир этилган қилмишлар натижасида шахслар ҳақида юқорида кўрсатилган хусусиятлар атрофлича ўрганилмасдан қолинса, уни барвақт олдини олиш билан боғлиқ профилактик чоратадбирларни амалга оширишнинг самараси ўта паст бўлиши мумкин. Бунинг учун ҳар бир содир этилган ҳуқуқбузарликлар ҳуқуқ-тартибот маскани раҳбари ва маҳалла ҳамда сектор кесимида таҳлиллар асосида махсус ва умумий профилактик тадбирлар амалга оширилади.

Маиший турмуш соҳасида зўравонлик ва унинг билан боғлиқ ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқиши ёки содир бўлишини тақозо этувчи омилларни аниқлаш ва ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишнинг ҳуқуқий асосларини Ўзбекистон Республикаси Конституцияси, “Ички ишлар органлари тўғрисида”ги, “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида”ги, Ўзбекистон Республикасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида”ги 2019 йил 2 сентябрь кундаги 561-

сонли Қонуни, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2020 йил 4 январь кундаги 3-сон қарори, “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликлар профилактикаси”, “Одам савдосига қарши курашиш”, “Терроризм ва экстремизмга қарши курашиш тўғрисида”ги қонунлар ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармон ва қарорлари, жиноят процессуал кодекси, жиноят кодекси, маъмурий-жавобгарлик тўғрисидаги кодекс, оила кодекси ҳамда Ички ишлар вазирлигининг буйруқлари ва бошқа норматив- ҳуқуқий ҳужжатлар ташкил этади.

Жумладан, маиший турмуш соҳасида зўравонлик билан боғлиқ ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширувчи ҳамда унда иштирок этувчи органлар ва муассасаларнинг ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш бўйича фаолияти ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасини ташкил этиши белгиланган.

Ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасининг чора-тадбирлари ва усуллариининг кўплиги ҳамда турли-туманлиги уларни тўлиқ таснифлаш, санаб ўтиш ва таҳлил қилиш имконини бермайди.

Бу ўринда ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасининг ўзига хос хусусиятларига баҳо бериш аҳамиятлидир, бунда ушбу турдаги профилактика объектларининг ўзига хослигига эътибор қаратилади.

Хусусан, ҳуқуқбузарликлар умумий профилактикасининг объекти кенг жамоатчилик ва бунда алоҳида шахслар танлаб олинмайди. Масалан, маҳалла аҳолиси, меҳнат жамоалари (корхона, муассаса, ташкилотлар ходимлари), вояга етмаганлар жамоаси (мактаб, коллеж ва академик лицейлар), ёшлар жамоаси ва бошқалар киради. Бунда ҳуқуқбузарликлар профилактикаси барчага бир хил равишда етказиб берилади ва таъсир доираси кенгроклиги билан ажралиб туради.

Ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасининг туб мазмун-моҳияти - бу аҳолини давлатда ўрнатилган тартиб-қоидаларга риоя қилиш, қонунларни ҳурмат қилиш руҳида тарбиялаш, кенг миқёсда ҳуқуқбузарликларнинг сабаб-шароитларини аниқлаш ва уларни бартараф этиш фаолияти.

Профилактика хизматларининг умумий тартибдаги профилактик фаолиятини ташкил этишда ҳамкорликдаги амалга ошириладиган ишларга эътиборни кучайтириш талаб этилади. Масалан, профилактика инспекторларининг бошқа соҳавий хизматлар, давлат органлари ва жамоат тузилмалари билан ҳуқуқбузарликларнинг умумий профилактикасини ҳамкорликда амалга оширишлари юқори самара беради.

Президентимиз Ш.М.Мирзиёев таъкидлаганларидек, илм йўқ жойда қолоқлик, жоҳиллик, ёмонлик ва албатта, тўғри йўлдан адашиш бўлади⁵. Бугунги кунда шиддат билан ўзгариб бораётган ҳаёт олдимизга қўяётган бири биридан мураккаб ва муҳим масалаларни ҳал қилиш ҳақида ўйлар эканмиз, уларнинг ечими айнан таълим-тарбия билан, ёшларнинг дунёқарабини замонавий билим, юксак маънавият ва маърифат асосида шакллантириш билан боғлиқ эканига яна бир бор ишонч ҳосил қиламиз ва бунда оиланинг роли катталигини, оила турмуш борасидаги жинойтлар, оилавий ажримлар келажак авлодга катта таъсир кўрсатишини таъкидлайдилар.

Бу борада олиб борилаётган муҳим ишларга қарамасдан, ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий соҳалардаги янгиланишлар жараёнида маънавий-маърифий ислохотларнинг самарадорлигига тўсиқ бўлаётган бир қатор тизимли муаммолар сақланиб қолмоқда. Шулардан бири бўлган оиладаги тинчликни сақлаш олий энг улуғ неъмат эканлигини, барча ички ишлар органлари ходимлари халқ манфаати учун хизмат қилишлиги лозимлигини Янги Ўзбекистоннинг Тараққиёт Стратегиясида ҳам устувор вазифа қилиб, белгилаб бердилар.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қўламли ислохотлар доирасида аҳолининг тинч ва осойишта ҳаётини таъминлаш ҳамда жамиятимизда қонунга итоаткорлик ва жамоат хавфсизлиги маданиятини шакллантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, жамоат хавфсизлигини таъминлаш йўналишидаги ишларни «Халқ манфаатларига хизмат қилиш» тамойили асосида ташкил этишнинг мутлақо янги механизм ва тартиблари жорий этилиб, давлат органларининг жамоатчилик тузилмалари билан ўзаро мақсадли ҳамкорлиги йўлга қўйилди. Шу билан бирга, жаҳонда кучайиб бораётган турли хавф-хатар ва зиддиятлар, эл-юрт тинчлиги ва осойишталигига таҳдидлар, пандемия, табиий ва техноген офатлар масъул давлат тузилмаларига ўз фаолиятини «Барча саъй- ҳаракатлар инсон қадри учун» деган устувор ғоя асосида янада такомиллаштириш вазифасини юкламоқда.

ХУЛОСА

Маиший турмушда содир этиладиган жинойтларнинг олдини олиш жамият барқарорлиги ва аҳоли хавфсизлигини таъминлашда муҳим аҳамият касб этади. Тадқиқот натижалари шуни кўрсатадики, бундай жинойтлар кўпинча ижтимоий-иқтисодий омиллар, ҳуқуқий саводхонликнинг пастлиги ва оилавий низолар натижасида юзага келади. Шу боис, профилактика чора-тадбирларини кучайтириш учун комплекс ёндашув зарур. Бу жараёнда ҳуқуқни муҳофаза

5 Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги "Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жинойтчиликка қарши курашиш соҳасида ички ишлар органлари фаолиятини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари тўғрисида"ги ПФ-6196-сон Фармони.

қилувчи органлар, давлат идоралари ва жамоатчилик ташкилотларининг ҳамкорлиги муҳим роль ўйнайди.

Маиший жиноятларнинг олдини олишда ҳуқуқий базани такомиллаштириш, аҳоли орасида ҳуқуқий тарғибот ишларини кучайтириш ва ижтимоий қўллаб-қувватлаш дастурларини кенгайтириш зарур. Шунингдек, зўравонлик жабрдийдаларини ҳимоя қилиш ва уларга психологик ҳамда ҳуқуқий ёрдам кўрсатиш тизимини мустаҳкамлаш жиноятларнинг камайишига ҳисса қўшади.

Шундай қилиб, маиший жиноятларнинг профилактикаси учун тизимли ва самарали чоралар ишлаб чиқиши лозим. Бу нафақат жиноятларнинг камайишига, балки жамиятда барқарорлик ва тинчликни таъминлашга ҳам хизмат қилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикасининг «Хотин-қизларни тазйиқ ва зўравонликдан ҳимоя қилиш тўғрисида»ги 2019 йил 2 сентябрдаги қонуни // URL: <http://www.leg.uz>.
 2. Ўзбекистон Республикасининг «Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида»ги 2010 йил 29 сентябрдаги қонуни // URL: <http://www.leg.uz>.
 3. Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси. –Тошкент: Адолат, 2022. – 396 б.
 4. Ўзбекистон Республикасининг Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодекси. – Тошкент: Адолат, 2021. 475 б.
 5. Муҳитдинов Ф.М. «Юриспруденция» мутахассислиги «Жиноят ҳуқуқи» соҳасининг «Виктимология» фани бййича ўқув-услубий қўлланма. – Т.: Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси, 2019. – 240 б.
 6. Ниёзова С.С. шахсга қарши зўрлик ишлатиб содир этиладиган жиноятларнинг виктимологик профилактикаси: юридик фанлар доктори диссертацияси автореферати. – Т. 2020. 30 б.
1. www.lex.uz
 2. www.norma.uz